

**PENGEKALAN DAN PEMULIHARAAN LANDSKAP BUDAYA:
IDENTITI KAMPUNG PULAU DUYONG, KUALA TERENGGANU**

Oleh

FARIDATUL AKMA BINTI ABDUL LATIF

**Tesis Dikemukakan Kepada Sekolah Pengajian Siswazah, Universiti
Putra Malaysia, Sebagai Memenuhi Keperluan Untuk
Ijazah Master Sains**

September 2004

Abstrak tesis yang dikemukakan kepada Senat Universiti Putra Malaysia sebagai memenuhi keperluan untuk ijazah Master Sains

**PENGEKALAN DAN PEMULIHARAAN LANDSKAP BUDAYA:
IDENTITI KAMPUNG PULAU DUYONG, KUALA TERENGGANU**

Oleh

FARIDATUL AKMA BINTI ABDUL LATIF

September 2004

Pengerusi: Profesor Madya Noorizan Mohamed, Ph.D.

Fakulti: Rekabentuk dan Senibina

Hari ini, identiti kampung Melayu semakin luput dalam usaha mencapai aspirasi Negara Maju – 2020. Tradisi dan cara hidup komuniti berterusan diancam oleh tekanan pembangunan negara yang menuju ke arah urbanisasi dan industrialisasi. Ke dua aspek tersebut yang membawa nilai-nilai baru dan asing kian menghakis dan menjadi ancaman kehilangan identiti kampung. Contohnya kemasukan aplikasi teknologi moden dan bahan bina yang bukan sahaja bercanggah dengan karektor vernakular kampung, bahkan turut merosakkan nilai ekologi landskap sensitif, pandangan panoramik serta estetika di kawasan kampung. Tambahan lagi sikap komuniti tempatan sendiri yang masih kabur mengenai kepentingan pemeliharaan landskap budaya.

Menyedari hakikat ini, maka kajian dilakukan bertujuan untuk mencari pendekatan yang berkesan dalam pemeliharaan identiti luar bandar. Kajian meliputi rujukan penulisan berkaitan karektor-karektor landskap budaya Melayu

serta konsep pengekalan dan pemuliharaannya. Kajian kes luar bandar Negara Amerika Syarikat turut dikaji bagi memahami pendekatan komprehensif yang digunakan sehingga berjaya mengekalkan identiti silam mereka sehingga kini. Kajian memfokuskan sebuah kampung di Negeri Terengganu iaitu kampung Pulau Duyong yang terkenal dengan kemahiran pertukangan bot secara tradisional. Di sini kajian meliputi penganalisan sikap dan persepsi komuniti setempat terhadap persekitaran melalui kaji selidik serta temubual. Kajian terhadap karektor-karektor landskap budaya yang mempengaruhi pembentukan identiti kampung turut dilakukan. Di akhir kajian, saranan pengekalan dan pemuliharaan identiti landskap budaya dirumuskan.

Justeru, dalam menyeimbangkan antara dua aktiviti yang bertentangan iaitu warisan tradisi dan pembangunan moden; pendekatan pengekalan dan pemuliharaan landskap budaya adalah penting dirumuskan dengan mengambilkira aspek sosio budaya, ekonomi serta semangat setempat sesuatu tempat. Kerjasama dari semua pihak iaitu sektor swasta, pihak berkuasa tempatan dan komuniti adalah juga penting bagi meminimumkan “kepuasan” karektor-karektor landskap budaya. Seterusnya menjamin pemanjangan hayat karektor-karektor tersebut agar dapat dihayati dan dinikmati hingga ke generasi akan datang.

Abstract of thesis presented to the Senate of University Putra Malaysia in fulfilment of the requirement for the degree of Master of Science

**CONSERVATION AND PRESERVATION OF CULTURAL LANDSCAPE:
IDENTITY OF KAMPUNG PULAU DUYONG,
KUALA TERENGGANU**

By

FARIDATUL AKMA BINTI ABDUL LATIF

September 2004

Chairman: Associate Professor Noorizan Mohamed, Ph.D.

Faculty: Design and Architecture

Today, the identity of Malay village is diminishing due to efforts in achieving the National aspiration of Negara Maju - 2020. Traditions and way of community life are continuously by being threatened by forces of national development which lead towards urbanisation and industrialisation. Both of the aspects would bring new values which tends to eradicate and threaten the village's identity. Such example are the increasing of modern technology application and modern building materials, which leads toward the changes of the village vernacular character. Hence, these would cause erosion of the village sensitive landscape ecology, scenic view and aesthetics. Furthermore, the local community's attitude whom still ambiguous our the importance of cultural landscape conservation.

Hence the aim of this study is to seek an efficient approach in protecting the rural identity. The research explores relevant literature on the character of Malay

cultural landscape, conservation and preservation concepts. A case study of rural United States America was undertaken as to understand the comprehensive approach that has been used fully success till this date. A field research was conducted by focus sitting on a village in Terengganu State, namely the kampung Pulau Duyong which is famous in traditional boat making. The study analyse the locals' attitude and perceptions on their surrounding environment through survey and interviews. At the same time identifies the character of cultural landscape that influenced the development of village identity. At the end of this research, proposes for the conservation and preservation of kampung Pulau Duyong's identity.

Therefore, to compromise a balance between these two contrary activities are the traditional heritage and modern development, an approach in conservation and preservation of rural identity need to be formulated with respect to socio-culture, economic and sense of place. The collaboration between all parties such as private sector, local authorities and community is important in minimising changes of the cultural landscape characters. By doing so, it aids in lengthening the characters' life span so that they can be appreciated by our future generation.

PENGHARGAAN

Alhamdulillah syukur kehadiran Allah, akhirnya saya dapat menyiapkan tesis penyelidikan ini. Saya sedar bahawa tesis ini tidak akan dapat disempurnakan tanpa bantuan dan kerjasama daripada berbagai-bagai pihak.

Pertamanya saya ingin merakamkan ucapan terima kasih yang tidak terhingga kepada Prof. Madya Dr. Noorizan Mohamed di atas segala dorongan serta tunjuk ajar sepanjang penulisan tesis ini. Ucapan terima kasih ini juga ditujukan kepada Dr. Kamariah Dola, Prof. Madya Suria Sulaiman dan Cik Elly Rouzee yang banyak memberikan tunjuk ajar, kritikan dan pandangan-pandangan yang bernas bagi menjayakan tesis penyelidikan ini. Tidak lupa saya merakamkan ucapan terima kasih ini kepada pihak Jabatan Kajian dan Penyelidikan Muzium Negeri Terengganu terutama En. Mokhtar, Pn Noraizam Mohd Nor dari Jabatan Landskap Majlis Perbandaran Kuala Terengganu serta kakitangan dari jabatan-jabatan berkaitan yang sudi memberi kerjasama dan bantuan yang diperlukan bagi memperlengkapkan hasil kajian ini.

Akhir sekali kepada semua penduduk kampung Pulau Duyong, Kuala Terengganu yang telah memberi kerjasama dalam masa proses penyelidikan dijalankan.

Terima kasih daun keladi....!

Saya mengesahkan bahawa Jawatankuasa Pemeriksa bagi Faridatul Akma binti Abdul Latif telah mengadakan pemeriksaan akhir pada 13hb. Julai 2004 untuk menilai tesis Master Sains beliau yang bertajuk “Pengekalan dan Pemuliharaan Landskap Budaya: Identiti Kampung Pulau Duyong, Kuala Terengganu” mengikut Akta Universiti Putra Malaysia (Ijazah Lanjutan) 1980 dan Peraturan-peraturan Universiti Pertanian Malaysia (Ijazah Lanjutan) 1981. Jawatankuasa Pemeriksa memperakukan bahawa calon ini layak dianugerahkan ijazah yang tersebut. Anggota Jawatankuasa Pemeriksa adalah seperti berikut:

Abdul Aziz Othman

Jabatan Senibina Landskap
Fakulti Rekabentuk dan Senibina
Universiti Putra Malaysia
(Pengerusi)

Laily Paim, Ph.D.

Profesor Madya
Timbalan Dekan Pembangunan dan Kewangan
Fakulti Ekologi
Universiti Putra Malaysia
(Ahli)

Nor Atiah Ismail

Jabatan Senibina Landskap
Fakulti Rekabentuk dan Senibina
Universiti Putra Malaysia
(Ahli)

Zainul Hakim Mohd Zin

Profesor Madya
Jabatan Senibina Landskap
Fakulti Alam Bina
Universiti Teknologi Malaysia
(Ahli)

SHAMSER MOHAMAD RAMADILI, Ph.D.

Profesor / Timbalan Dekan
Sekolah Pengajian Siswazah
Universiti Putra Malaysia

Tarikh:

Tesis ini telah diserahkan kepada Senat Universiti Putra Malaysia dan telah diterima sebagai memenuhi syarat keperluan untuk Ijazah Master Sains. Anggota Jawatankuasa Penyelia adalah seperti berikut:

Noorizan Mohamed, Ph.D.

Profesor Madya
Fakulti Rekabentuk dan Senibina
Universiti Putra Malaysia
(Pengerusi)

Kamariah Dola, Ph.D.

Fakulti Rekabentuk dan Senibina
Universiti Putra Malaysia
(Ahli)

Suria Sulaiman

Profesor Madya
Jabatan Seni Bina Landskap
Fakulti Seni Bina, Perancangan dan Ukur
Universiti Teknologi Mara
(Ahli)

Elly Rouzee Jamaludin

Jabatan Taman dan Rekreasi
Fakulti Seni Bina, Perancangan dan Ukur
Universiti Teknologi Mara
(Ahli)

AINI IDERIS, Ph.D.

Profesor/Dekan
Sekolah Pengajian Siswazah
Universiti Putra Malaysia

Tarikh:

PERAKUAN

Dengan ini, saya mengaku yang tesis ini adalah berdasarkan hasil kerja asli saya kecuali petikan dan ringkasan yang mana dijelaskan sumbernya. Saya juga mengaku yang ia belum pernah dikemukakan atau dihantar kepada mana-mana ijazah lain di UPM atau lain-lain insititusi.

FARIDATUL AKMA BINTI ABDUL LATIF

Tarikh: 10hb. September 2004

ISI KANDUNGAN

	Muka surat
ABSTRAK	ii
ABSTRACT	iv
PENGHARGAAN	vi
PENGESAHAN	vii
PERAKUAN	ix
SENARAI JADUAL	xiii
SENARAI RAJAH	xiv
SENARAI FOTO	xvii
SENARAI ABBREVIASI	xxii
BAB	
1 PENGENALAN	
1.1 Latar Belakang Kajian	1
1.2 Kenyataan Masalah	3
1.3 Definisi – Identiti Setempat	4
1.4 Matlamat dan Objektif Kajian	6
1.5 Skop Kajian	7
1.6 Kepentingan Kajian	7
1.7 Rumusan	10
2 KAJIAN TEORITIKAL	
2.1 Pengenalan	12
2.2 Definisi Serta Konsep Kampung	12
2.3 Identiti Kampung Melayu	14
2.3.1 Diversiti Corak Petempatan Kampung	14
2.3.2 Laman Melayu	16
2.3.3 Tumbuh -Tumbuhan di Halaman	17
2.3.4 Ciri-Ciri Seni Bina Rumah Melayu Terengganu	19
2.4 Konsep Pengekalan dan Pemuliharaan Identiti	26
2.5 Pendekatan Strategi Pengekalan dan Pemuliharaan Identiti Luar Budaya – Negara Amerika Syarikat	28
2.6 Rumusan	34
3 METODOLOGI KAJIAN	
3.1 Pengenalan	36
3.2 Lokasi Kajian	36
3.3 Pengumpulan Maklumat	36

3.3.1	Pengumpulan Data Sekunder	37
3.3.2	Soal Selidik	38
3.3.3	Inventori Tapak	42
3.3.4	Temubual	44
3.4	Rumusan	47
4	PENEMUAN KAJIAN: MELALUI INSTRUMEN TEMUBUAL, SUMBER SEKUNDER DAN INVENTORI TAPAK	
4.1	Pengenalan	49
4.2	Latar Belakang Kawasan Kajian	49
4.3	Catatan Perkembangan Kawasan Kajian Mengikut Masa	50
4.4	Karektor - Karektor Landskap Budaya Kawasan Kajian	61
4.4.1	Guna Tanah	61
4.4.2	Aktiviti Penduduk	68
4.4.3	Corak Susunan dan Aturan Ruang	77
4.4.4	Tindakbalas Dengan Alam Asli	79
4.4.5	Tradisi Budaya Setempat	82
4.4.6	Sirkulasi	86
4.4.7	Persempadanan	90
4.4.8	Tumbuh-Tumbuhan	91
4.4.9	Bangunan dan Struktur Binaan	96
4.4.10	Elemen Berskala Kecil	112
4.5	Undang-Undang dan Dasar Perancangan	116
4.5.1	Undang-Undang Tentang Pemeliharaan	117
4.5.2	Polisi dan Dasar Perancangan Di Kawasan Kajian	121
4.6	Rumusan	123
5	PENEMUAN KAJIAN: MELALUI INSTRUMEN SOALSELIDIK	
5.1	Pengenalan	126
5.2	Profil Demografi Responden	126
5.2.1	Bangsa dan Jantina	126
5.2.2	Lingkungan Umur	126
5.2.3	Tahap Pendidikan, Pendapatan Isi Rumah dan Jenis Pekerjaan	127
5.2.4	Tempoh Tinggal Di Kampung	129
5.3	Persepsi: Kesedaran dan Cadangan	129
5.3.1	Kesedaran dan Pendapat Mengenai Perubahan Persekitaran	128
5.3.2	Persepsi Persekitaran Keseluruhan Kampung	131
5.3.3	Persekitaran Kampung Yang Diingini	131
5.3.4	Kampung Sebagai Tempat Tarikan	132

	Pengunjung dan Identitinya	
	5.3.5 Ancaman Kemerosotan Identiti Kampung	133
	5.3.6 Masalah-Masalah Umum	134
	5.3.7 Penglibatan Dalam Persatuan	135
5.4	Rumusan	136
6	PERBINCANGAN: ANALISIS DATA	
6.1	Pengenalan	140
6.2	Analisis Karektor Landskap Budaya: Faktor Penyumbang dan Kemerosotan Karektornya	140
	6.2.1 Nilai Sejarah	140
	6.2.2 Persekitaran Fizikal	141
	6.2.3 Nilai Sosio Budaya	165
6.3	Pengenal Pastian Identiti Landskap Budaya	169
6.4	Analisis Polisi dan Undang–Undang Persekitaran	171
6.5	Rumusan	172
7	CADANGAN PENGEKALAN DAN PEMULIHARAAN IDENTITI LANDSKAP BUDAYA	
7.1	Pengenalan	175
7.2	Cadangan Pengekalan dan Pemuliharaan	175
	7.2.1 Mengekal dan Memulihara Sumber Alam Asli Kampung	175
	7.2.2 Mengekal dan Memulihara Nilai Estetika Persekitaran	178
	7.2.3 Mengekal dan Memulihara Nilai Sejarah Sosial dan Budaya Masyarakat Setempat	179
	7.2.4 Memelihara dan Memulihara Seni Bina Rumah, Bangunan dan Elemen Kejur	181
	7.2.5 Mempertingkatkan Sirkulasi Laluan Kampung	197
	7.2.6 Mengekal dan Memulihara Aktiviti Bercorak Vernakular	199
	7.2.7 Mempertingkatkan Kemudahan Infrastruktur dan Utiliti	205
7.3	Lain-Lain Mekanisme Pengekalan dan Pemuliharaan	206
7.4	Rumusan	209
	BIBLIOGRAFI	213
	LAMPIRAN	217
	BIODATA PENULIS	222